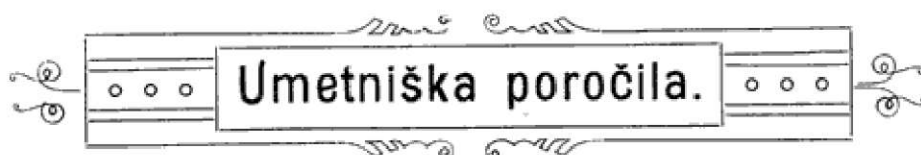

Pri tem opozarja na Splet in dokazuje iz zgodovine, geografskega položaja in statistike, da je Splet ono mesto, ki je kakor nalašč ustvarjeno za to, da postane kdaj v doglednem času — gospodarska in kulturna centrala Dalmacije. Na kratko je težko po vrednosti oceniti duhovitost in pomembnost te brošure; s temi vrsticami hočemo samo opozoriti naše misleče občinstvo na to brošuro, ki je v jugoslovanski literaturi te vrste nekaj popolnoma novega, izrednega, vredna, da se naši izobraženci ž njo seznani in nad njo zamislijo.

Ž. A. Glonar.

Stanisław Witkiewicz: Matejko. Z 275 ilustracyami. Skład główny w księgarni H. Altenberga we Lwowie.

Še manj kakor poljsko slovstvo nam je znana poljska umetnost. Vse velike nemške in francoske zgodovine umetnosti vedo sploh kaj malo o celi slovanski umetnosti, komaj se spominjajo v par stavkih njenega razvoja, komaj omenjajo imena: Siemiradzki, Matejko, Brožik, Rjepin, Vereščagin, Vasnecov, Somov, Antokojskoj, Trubeckoj in še to tako zmedeno in zmešano, da si nihče ne more ustvariti iz njihovih trditev jasnega pojma. In vendar ima zlasti poljska umetnost in sicer v prvi vrsti slikarstvo, ki je med vsemi slovanskimi najvišje razvito, zastopnike, prekašajoče daleko vse one neznatne genije in negenije, o katerih govore dan na dan na dolgo in široko nemški in francoski feljtoni in debele knjige.

Pri nas, kjer je postalo v zadnjem času moderno, da se vse potrebno in nepotrebno ironizuje ter spravlja na neokusen način v zvezo z razbičanim rodoljubjem, z raznimi vzajemnostimi in hejslovanstvom, nasprotno se pa ne ustvari nikdar nič pozitivnega in ne pokaže nobenih novih poti, — pri nas gotovo tudi ne bi nič škodilo, ko bi se malo spoznali s poljsko umetnostjo. Od Vida Stvoša, ki je okrasil krakovske cerkve s svojimi znamenitimi rezbarijami v dobi humanizma, pa do najmlajših modernistov je dolga pot, ki pa je vodila k razvoju in izpopolnitvi, kakor sploh pot cele poljske kulture in umetnosti, ki je vodila v nasprotju z razvojem poljske razdiralne zgodovine vedno le k sintezi človeških stremeljenj. Slovanska umetniška razstava, ki se ima vršiti prihodnje leto v Krakovu, odkrije slovanskemu svetu pred vsem tudi genije poljske umetnosti, ki so vsaj pri nas še popolnoma neznani. Naj naštejemo le par imen: Julij Kossak, Matejko, Szymanowski, Chlebowski, Siemiradzki, Brandt, Chełmoński, Stanisławski, Podkowiński, Wyspiański (kot slikar), Madeyski, Mehoffer, Weyssenhoff, Żmurko, Tetmajer itd.; pred vsemi pa Jacek Malczewski, ki je s svojimi bajnimi, v bisernih barvah, včasih v samem solncu, a včasih v demonski luči kopajočih se slikah, polnih titanskih sanj, postal nekakšen poljski Böcklin, ne da bi ga količkaj posnemal.

„Le grand maître“ poljskega slikarstva pa je bil Matejko. Zgodovine umetnosti ga imenujejo večinoma le prav na kratko učenca Pilotyjevega ter mislijo, da že s tem pokažejo inferiornost njegovega talenta in pomena. Matejko je bil sicer res izšel iz one šole, a je bil preveč samonikel in genijalen, da bi samo „ilustroval zgodovino“. Vse njegovo življenjsko delo je sicer res en sam ogromen poem o zgodbah poljske domovine, a te njegove rapsodije so slikane s takšno umetniško

silo in čuvstvovanjem, da niso slikana historija, ampak umetniške vizije genijalnega duha o narodovi preteklosti. Prepričal sem se o tem, ko sem videl prvičkrat krakovske muzeje in polihromijo krakovske Marijanske cerkve, in potrdil sem se v tem prepričanju pred njegovo ogromno, a nikakor ne ravno najboljšo sliko „Osvojenje Dunaja v l. 1683.“, ki visi tu v Rimu v Vatikanu par soban prej, ko se dospe v Rafaelove Stance. Kako prijetno se razlikuje od vsega onega modernega „kiča“, ki krije ostale stene papeževe palače!

Navadno stavijo Matejka v isto vrsto s Čehom Brožíkom, toda to je velika napaka. Brožík je sicer tudi ustvaril par slik iz zgodovine češkega naroda, toda njegove slike niso nič drugega kot skupine lepo kostumovanih modelov in niso dovršene niti v formalnem oziru; o duši pa pri njegovih ljudeh sploh ni govora. Brožík je bil aktualen, nekoliko rafiniran in spreten slikar, a Matejko je bil genij, „genijalen barbarec“, kakor ga je imenoval Wolff.

Največji geniji pa imajo svoje hibe in tudi Matejko jih je imel in celo mnogo, že radi tega, ker je bil preveč produktiven. Ustvarjal je z mrzlično naglico, napolnil s svojimi deli muzeje, cerkve in zasebne domove ter zapustil za sabo ogromno ostalino. A vse to ne manjša njegove vrednosti in njegovega pomena. Lani so praznovali petrograjski ruski umetniki slavnostno petnajsto obletnico njegove smrti in pri tej priliki ga je imenoval velikan Rjepin „svojega velikega učitelja in največjega slovanskega slikarja.“ —

O Matejku se je pisalo mnogo, a najlepše delo o njem je brezdvomno Witkiewiczovo, ki je izšlo lani v zbirki „Nauka i Sztuka“. Witkiewicz zavzema v poljskem estetičnem svetu eno prvih mest, ki si ga je priboril v pravem pomenu besede, kajti boriti se je moral za svoja načela in nazore proti filistrskemu „akademizmu“ nazadnjaštva, na vsej črti; a ta boj ni bil lahek za umetnika, ki ni imel zase ničesar in nikogar — le svoj razum in svoje srce ter svetovno duševno obzorje. Witkiewicz je tudi sam čislal slikar in pisatelj; epohalno pa je bilo njegovo delo „Sztuka i krytyka u nas 1884—1890“, s katerim je vrgel med poljski svet moderna gesla o umetnosti, kritiki in duševni svobodi umetnika. Nastopil je z odprtim vizirjem proti vsemu, kar se mu ni zdelo prav, in tudi ni prizanesel Matejku, zlasti, ko je zagrešil tako velike hibe kakor v „Devici Orleanski“.

A dandanes je obzorje poljskega esteticizma in kritike — in sicer ne malo ravno po njegovi zaslugi — že precej izčiščeno in so se odprle občinstvu oči, da se je začelo zavedati, kaj je lepo in kaj ni. Zato je bilo sedaj to njegovo delo o Matejku sprejeto s takšnim navdušenjem; saj je orisal v njem z globokim umevanjem moža-umetnika in popolnega Poljaka, ki se je zavedal, da mora biti sad vsakega ustvarjanja donesek k zgradbi narodove kulture. In Witkiewiczovo delo je tudi samo takšen donesek.

Zakaj govorim o njem? Ker bi želel, da bi ga čitali tudi naši umetniki in estetiki in da bi videli, s kakšnimi kameni se gradi stavba — narodne kulture.

V Rimu, dne 8. decembra 1909.

Vojeslav Molè.

Slovenski umetniki v tujini. Velhagen & Klassings Monatshefte 1908., str. 468. pišejo o monakovski umetniški bohemi. Govori se o družbi, v kateri so se shajali Max Halbe, Wedekind, grof Keyserling, Scharf in drugi. Pisec pravi dalje: Der „Nämlich“, recte *Ažbe*, ein echter Totalboheme ungarischer Herkunft, der eine große Malschule leitete, stieß gewöhnlich noch in sehr vorge-rückter Stunde zu den Literaten und debattierte unter einem riesigen Aufwande von „Nämlich's“ mit ihnen. — Doma nam naši umetniki ali stradajo ali postanejo v plehki družbi sami plehki, na tujem nas pozabijo.